

te doorstaan en uiteindelijk de Spanjaarden te verdrijven. Tijdens het Rampjaar werd Waterland niet belegerd, maar er werd wel samengewerkt om Holland te beschermen tegen een invasie, onder meer door gezamenlijk de Waterlandse Zeedijk te bewaken.

De auteurs schetsen hun beelden van Waterlands conflict en samenwerking met behulp van allerhande, vaak prachtig afgebeeld archiefmateriaal: van landkaart tot rekening en van privilege tot protest. In de inleiding van het boek wordt de hoop uitgesproken dat de publicatie de lezer aanzet tot archiefonderzoek. Daartoe was het mooi geweest om nog wat meer uit te wijden over de inhoud van het archief dat aanleiding gaf tot deze publicatie: dat van het Broeker dorpsbestuur. Dat zou lezers die niet bekend zijn in de archievenwereld een nog beter beeld geven van hoe archieven in elkaar zitten en wat je er wel en niet in kunt terugvinden. Maar de geïnteresseerde lezer krijgt dankzij deze bundel een goed beeld van meer dan 500 jaar Waterlandse geschiedenis en komt in aanraking met verscheidene archiefbronnen. Het doel van de bundel, het onder bekendheid brengen van archieven, is daarmee ruimschoots gehaald.

Lisette Blokker, Regionaal Archief Alkmaar

Henk 't Jong, *De oudste stad van Holland. Opkomst en verval van Dordrecht 1000-1421* (Utrecht: Omniboek, 2020). 240 p. ISBN 9789401916882.

DOI: 10.18352/tseg.1181

Het is geen toeval dat dit boek verschijnt in 2020. Dordrecht viert dit jaar dat het 800 jaar geleden stadsrechten kreeg. Mediëvist Henk 't Jong wil de feestelijkheden voorzien van de nodige context. Hij is allesbehalve een beginner op dit vlak: bijna een kwart eeuw geleden richtte hij een historisch adviesbureau op, hij geeft al vele jaren cursussen over de Dordtse geschiedenis en hij onderhoudt op internet een blog met de treffende naam 'apud thuredrech'. Bovendien publiceerde hij in 2018 een boek over het ontstaan van Holland ter gelegenheid van de herdenking van de slag bij Vlaardingingen in 1018. Toen Geertruidenberg een jaar of tien geleden beweerde dat het de oudste stad van Holland was, omdat het in 1213 stadsrechten kreeg, legde 't Jong al overal en nergens uit dat Dordrecht toch echt betere papieren had. Met de feestelijkheden van 1220 in het vooruitzicht, gebruikt hij dit boek als podium voor zijn betoog dat er aan dat Dordtse document van 800 jaar oud al het een en ander vooraf moet zijn gegaan. Zoals tegenwoordig algemeen wordt aanvaard, is een

stadsrechttoorkonde waarin een nederzetting een zekere vorm van zelfbestuur krijgt, immers geen 'geboorteakte', maar een momentopname in een ontwikkeling. Voor de beoordeling of er sprake is van een stad, gelden ook andere criteria, zoals bevolkingsaantal, bebouwingsdichtheid, verdedigingswerken, centrumfunctie en niet-agrarische activiteiten als handel en nijverheid.

In 1049 wordt Dordrecht voor het eerst in schriftelijke bronnen vermeld als Thuredrech. Het ontwikkelde zich als handelsplaats op een strategisch kruispunt in de delta van Rijn en Maas en het vormde het scharnierpunt tussen rivier- en zeehandel. Dordrecht lag bovendien als een spin in een web van plaatsen waar de graven van Holland tol hieven. De bewoners waren zich goed bewust van hun cruciale betekenis voor de grafelijkheid en verwierven zodoende tal van privileges om hun positie te verstevigen. Het stadsrecht van 1220 heeft vermoedelijk twee niet overgeleverde voorgangers gehad. Al decennia eerder werd Dordrecht dan ook al *oppidum* genoemd en bezat het alle kenmerken van een stad, op een omwalling na. 't Jong schetst het ontstaan en de vroegste ruimtelijke ontwikkeling van de nederzetting hoofdzakelijk op basis van archeologische opgravingen, die de laatste decennia baanbrekende inzichten hebben opgeleverd voor het stadshistorisch onderzoek.

In de dertiende eeuw kwam Dordrecht tot grote bloei en moet het al een zeer internationale uitstraling hebben gehad. Het werd bezocht door handelaren uit alle windstreken, van het Rijnland tot Engeland en van Scandinavië tot Noord-Italië. 't Jong schetst het geanimeerde stadsleven onder meer met behulp van de stedelijke rekeningen uit 1283-1287, de oudste die in Nederland bewaard zijn gebleven. De graven versterkten de Dordtse machtspositie in 1299 verder door de verlening van het stapelrecht voor goederen die via de Merwede en de Lek werden vervoerd; het werd in 1338 nog eens uitgebreid voor de Maashandel. De bevolking groeide, de bebouwing breidde zich gestaag uit, huizen werden versteend en de gilden verwierven een belangrijke plaats in het politieke bestel.

De dominantie van Dordrecht werd uiteraard met argusogen gadesgeslagen door andere steden en was altijd een factor van betekenis in de Hoekse en Kabeljauwse Twisten die vanaf het midden van de veertiende eeuw geregeld de kop opstaken. De ommekeer in het Dordtse fortuin kwam uit onverwachte hoek: tijdens de Sint-Elisabethsvloed van 1421 braken de dijken van de Grote Waard. Dordrecht zelf bleef gespaard, maar het agrarische achterland ging verloren. De stad was een eilandje in een grote watervlakte geworden en dat maakte het voor handelaren makkelijker de stad te omzeilen. Een nieuwe klap was de brand van 1457, die een derde van de bebouwing in de as legde. Mede door de groeiende concurrentie van Amsterdam en Antwerpen raakte Dordrecht zijn sleutelrol geleidelijk kwijt.

Henk 't Jong wil graag het naadje van de kous weten en dat is letterlijk bedoeld. Of het nu gaat om zijn bijdragen aan de bouw en de activiteiten van het Archeon of het naspelen van historische veldslagen met zijn gezelschap 'De wapentuers van Dordrecht', aan alles ligt degelijk onderzoek in primaire bronnen ten grondslag, inclusief de archeologie. Dat geldt ook voor dit boek: al wat hij betoegt, is terdege verantwoord. Bovendien weet 't Jong hoe hij zijn verhaal moet illustreren. Hij weet het eigentijdse beeldmateriaal te vinden en vult dat aan met prachtige 3D-reconstructies en zelfgemaakte kaarten. Helaas zijn sommige kaartjes te klein afgedrukt, waardoor de bijbehorende teksten nagenoeg onleesbaar zijn. 't Jong is knap eigenwijs en schroomt niet om op anderen tenen te gaan staan. Dat werkt meestal heel verfrissend, want zo komt de wetenschap tenminste een stapje verder, maar soms maakt het de toonzetting van zijn betoog wat betweterig. Laat dat niemand ervan weerhouden het boek te lezen, want de inhoud is de moeite meer dan waard.

Gerrit Verhoeven, freelance historicus en archivaris

Marieke Smit, *In deugd en wijsheid groeien. Drie door zusters geleide meisjeslycea, 1914-1968* (Nijmegen: Valkhof Pers, 2019). 482 p. ISBN 9789056255121.

DOI: 0.18352/tseg.1182

De publicatie van het doctoraatsproefschrift (Universiteit Tilburg, 2019) van Marieke Smit brengt een analyse van de geschiedenis van drie Nederlandse, door katholieke zustercongregaties opgerichte middelbare scholen voor meisjes: de hbs (hogere burgerschool) Fons Vitae (1914) in Amsterdam van de Franciscanessen van Heythuysen, het gymnasium Mater Dei (1925) in Nijmegen van de Ursulinen van de Romeinse Unie en het Theresialyceum (1926) in Tilburg van de Zusters van Liefde van Onze-Lieve-Vrouw Moeder van Barmhartigheid. Het onderzoek focust op de periode van de stichting en de eerste ontwikkeling (jaren 1920 en 1930) en op de naoorlogse decennia tot de jaren 1960. Voor beide tijdsvakken wordt gewerkt vanuit parallelle thematische perspectieven: de congregaties en kloosterzusters, de impact van andere actoren (ouders, kerkelijke en burgerlijke overheden, ...) en de bredere maatschappelijke context, de dagelijkse schoolpraktijk en de toekomsttrajecten van de leerlingen.

De kracht van deze publicatie ligt ongetwijfeld in de methodologische aanpak: een diepgaande en gedetailleerde reconstructie van de drie casestudies binnen een sterk uitgewerkt contextueel kader. De lezer krijgt in eerste instan-